

ANLAMI ÇOĞALTMAK: ETHEM ERDOĞAN ŞİİRİ ÖRNEĞİ

Fatma AKGÜN BAĞIRKAN^{1*}
Halil ADIYAMAN²

Öz

Dilin özel kullanımı açısından şiir, edebi türler içinde özel bir yere sahiptir. Sözü daha etkili kılmak için başvuru olan söz sanatlarının yanı sıra anlamı çoğaltmak için şairler, farklı yöntemlere de başvurabilir. Bunlar sözcüklerin bölünerek yazılması ya da sözcüklerle yeni anlamların üretilmesi gibi teknikler olabilir. Şairin zihninde bir anlamın oluşmasından bu anlamın söze dökülme yöntemine kadar her aşamada; onun gerek bireysel gerekse sanatsal açıdan beslendiği kaynaklar, şairi ‘neyse o’ yapan bileşenler önemlidir. Bunlar arasında bilhassa şairin beslendiği ya da bağ kurduğu şiir geleneği onun üslubunu da etkileyen önemli bir olgudur. Diğer yandan şiirlerindeki temel duygu ve konu eğilimi de onun tarzını belirler. Bu makalede, sözcüklerle kurduğu farklı çağrışımlar ve yeni anlam üretimleri göz önünde bulundurularak Ethem Erdoğan’ın şiirinde anlam çoğalmaları incelenmiştir. Şairin geleneğin izinde kurduğu düşünce ve imgelem dünyasının şiirine yansımaları sözcüklerdeki anlam genişlemeleri üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır. Sözü etkili kılma amacından farklı olarak ‘anlamın sınırlarını genişletme’ şeklinde ele alınan ‘anlam çoğaltması’ için özel bir örnek oluşturan Erdoğan’ın basılmış iki şiir kitabı vardır. 2017 yılında basılan *Elâ Bentleri* ve 2024 yılında basılan *Modernite ve Beyaz Bayrak* adlı kitaplarda bulunan şiirler, anlam çoğaltmasının tekniğine göre belirlenen beş alt başlık altında incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Şiir, Çok anlamlılık, Anlam üretme, Sözcük bölünmeleri, Ethem Erdoğan.

MULTIPLYING THE MEANING: EXAMPLE OF ETHEM ERDOĞAN’S POETRY

Abstract

In terms of the specific use of language, poetry has a special place among literary genres. In addition to the figures of speech used to make words more effective, poets can also apply different methods to increase meaning. These techniques can be such as dividing words into pieces or creating new meanings with words. At the each steps from the formation of a meaning in the poet’s mind to the method of expressing this meaning in words, the sources that feed him both individually and artistically, the components that make the poet ‘what he is’ are important. Among these, especially the poetic tradition that the poet feeds on or establishes a connection with is an important phenomenon that also affects his style. On the other hand, the basic emotion and subject tendency in his poems also determines his style. In this article, the proliferation of meanings of Ethem Erdoğan’s poetry is examined, taking in the account the different associations he establishes with Word and the production of new meanings. The reflections of the poet’s world of thought and imagination, which he established in the footsteps of tradition, on his poetry have been tried to be revealed through the expansion of meaning in the words. Erdoğan who sets a special example of ‘meaning proliferation’, which is considered as ‘expanding the boundaries of meaning’, unlike figures of speech that aim to make words more effective, has two published poetry books. The poems in the books *Elâ Bentleri* that published in 2017 and *Modernite ve Beyaz Bayrak* that published in 2024, were examined under five subheadings determined according to the technique of semantic multiplication.

Keywords: Poetry, Multiplying, Making meaning, Word divisions, Ethem Erdoğan

¹ Doktora öğrencisi, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0002-2401-4218

* Sorumlu Yazar (Corresponding Author): fatmabagirkan@gmail.com,

² Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı. ORCID: 0009-0007-8014-8054

Başvuru Tarihi (Received): 01.05.2026 **Kabul Tarihi** (Accepted): 29.07.2026

Giriş

Pek çok sanat teriminde olduğu gibi tanımı yapılmakta zorlanılan kavramlardan biri de şiirdir. Özü itibarıyla tanımlanmasının zor olmasının yanı sıra, her dönemde, her dilde çok farklı şiir biçimleri var olmuştur. Bu durum tam olarak neyin şiir olduğu ve neyin şiir olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Şiiri bir kavram olarak değil, varoluş biçimi olarak gören Metin Altıok'un şu sözleri dikkat çekicidir: “Şiir tanımlarının kuru ve yetersiz kalması nedensiz değildir. Burada bir yanlışlık söz konusudur. Bu da şiiri bir kavram olarak ele almaktan kaynaklanmaktadır. Çünkü şiir donmuş bir kavram değil çok özel ve benzersiz bir varoluş biçimidir.” (Altıok, 2003, s. 60).

Şiiri bunca özel ve benzersiz yapan, kelimelerin başka bir boyutta varlık ve anlam kazandıkları bir söylem türü olmasıdır. Çok eski çağlardan beri sözün tesirini artıran bir form olarak şiir, insanlık tarihinde belki en fazla rağbet gören tür olagelmıştır. Şiirde anlam önemlidir, zira: “Anlamı olmayan bir şiir, şiir değildir, çünkü artık dil de değildir” (İnce, 1985, s. 72).

Şiiri kendine has kılan bazı özellikler vardır. Bunlardan ilkinin, anlam yoğunluğu olduğu söylenebilir. Roman ve hikâye gibi diğer edebi türlere göre şiir çok daha kısa sürede ‘bitebilen’ bir sanat olmasına karşın belki de etkisi en uzun süren sanattır. Hacme oranla tesirin fazla olması şiirin yoğunluğundan kaynaklanır. “Şiir dilin, yani insanın özü olduğu için tabiatıyla sıkışıktır.” (Tanpınar, 2003, s. 13). Çok anlamlılık ve çağrışıma açık olma da şiire duyulan ilginin nedenleri arasındadır. Yukarıda bahsedilen anlam yoğunluğunu ve etkiyi elde edebilmek için kullanılan mecazlar, metaforlar, imgeler, simgeler, semboller şiirde farklı çağrışımların önünü açar. Bu da söze çok anlamlılık kazandırır. Şiirin -özellikle kapalı şiirin- zor anlaşılması ve emek istemesi, şiiri değerli yapan ve ilgi görmesini sağlayan bir başka unsurdur. Böylece kolay tüketilen dilsel metinlerden fazlasını isteyenler, şiirin derin yapısında anlam yolculuklarına çıkmış olurlar. Bu durum ‘alımlama estetiği’ olarak ifade edilen olguğu beraberinde getirir ki; yoruma açık olma, her okuyanın kendi duygu ve düşünce dünyasına göre farklı bir anlama ulaşması, şiiri tabir yerindeyse ‘kişiye özel’ hale getirir.

Şair; özel ikliminde yetişmiş, biricikliği olan bir duygu ve düşünce dünyası geliştirmiş ve bütün bunları dimağında, potasında eriterek kendine özgü bir söylem geliştirmiş kişidir. Şiirin dışında da şair, bir insandır ve insan olması yönüyle sahip olduğu bir fikir ve inanç dünyası vardır. Şairin fikir ve inanç dünyasının, iç (duygu) dünyasının, yetiştiği ortamın, tercihlerinin, geliştirdiği üslubun bütünü onun şiirini oluşturur. Bilinçli ya da bilinçsiz, bir şekilde şiire etkisi olan bu unsurlar, şiirden tamamen ayrıştırılamaz. Kaldı ki şairin tercihi göre, bazen şiirin kendisi bu unsurlardan birinin söylemine dönüşebilir.

Bu çalışmada Ethem Erdoğan'ın şiirlerindeki çokanlamlılığın nasıl oluşturulduğu, özellikle din-metafizik ve mistisizmi işlerken çokanlamlılıktan nasıl yararlandığı ele alınacaktır. Şairin sözcükleri seçişi ve kullanımı, bunların şiirin duygusunu nasıl oluşturduğunu, ideolojisinin ve dünya görüşünün şiire ne şekilde yansıdığını görmek şiirlerindeki çokanlamlılığı keşfedebilmek açısından önemlidir. Bu bağlamda öncelikle felsefi şiir, ideolojik şiir gibi kavramlara kısaca değinmek ve Ethem Erdoğan'ın şiirinin temel dinamiklerini anlayabilmek için Türk şiirinin belli evrelerine yer vermek yerinde olacaktır.

1. Felsefi Şiir ve İdeolojik Şiir

Konusuna ve içerdiği düşünceye göre şiirler çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulurlar. Bunlar arasında hikemî (felsefi), ideolojik şiir türü genel anlamda bir düşünceyi, hikmeti, inancı dile getiren şiirlerdir. “Felsefi şiir, insanın neliği sorununa, onun varlık durumuna ışık düşürmekle ilgili bir şiirdir.” (Kayıran, 2013, s. 35). Yani felsefenin doğrudan kendisini, yöntemlerini, söylemlerini ya da filozofların düşüncelerini konu alan değil, doğrudan “felsefi ırasını, şiirin gösterdiği ve şiire içkin olan tinsel evrendeki durumdan alan bir şiirdir.” (Kayıran, 2013, s. 9). Politik ya da siyasal şiir olarak da tanımlanan ideolojik şiir ise şairin “daha çok başkaları tarafından önceden

belirlenmiş ideolojik yaklaşımları, görüş ve değerlendirilme biçimlerini” (Çetin, 2017, s. 37) yansıtan şiirdir. İdeolojik şiirde şairin “kendi bireyselliği, öznel duyguları ve ruhsal durumları en aza indirgenmiştir ve açık bildiriler sunup sloganlara yer” (Çetin, 2017, s. 37) verilir. İdeolojik şiirin bu yönü, onu daha çok bir söyleve dönüştürür. Şiirin belli bir erkin ya da düşüncenin güdümünde olması hasebiyle estetiğine zarar verdiği görüşleri olsa da ideolojik şiirin de bir söylevden öteye geçen başarılı örneklerine rastlanabilir. Dünya edebiyatında genel olarak sosyal gerçekçi, toplumcu şiirle öne çıkan bu şiir söylemi dünyada olduğu gibi Türk edebiyatında da Toplumcu-gerçekçi ya da Marksist ideolojiyi temel alan şiiri akla getirir. Fakat “İdeolojik şiir, Marksist ideolojiyle sınırlı değildir. Türk edebiyatında Marksist ideolojiye uygun metinler olduğu gibi İslamcı ideoloji doğrultusunda şiirler de vardır.” (Çetin, 2017, s. 38).

Felsefi ve ideolojik şiirin bazı ortak zeminlerinin olabildiği dikkat çekmektedir. Çünkü her ikisinde de –ideolojik şiirde biraz daha siyasi açıdan olsa da- şairin dünya görüşü şiire bir şekilde yansımaktadır. Bu noktada benimsenen bir ideolojinin ya da siyasi görüşün daha genel bir kavram olan ‘dünya görüşü’nden ayrılması gerekmektedir. Dünya görüşü, “en çok da dünyaya ve hayata ilişkin bir bakış tarzı” (Kayıran, 2013, s. 221), “kişinin yaşantıları sonucunda ulaştığı ve söz konusu kişiye dünyaya ve hayata ilişkin bir bakış tarzı kazandıran içerik” (Kayıran, 2013, s. 221) olarak ifade edilebilir. Yücel Kayıran dünya görüşünün bir poetika sorunu olması bakımından pek tartışma konusu edilmediğini, oysa şiir ile çok bağlantılı bir kavram olduğunu ifade eder.

2. Modern Türk Şiiri İçinde ‘İslamcı Şiir’

Türk şiirinin dönemlere ayrılmasında, özellikle Cumhuriyet sonrasında şiir geleneklerinin ve şairlerin sınıflandırılmasında epeyce zorluk yaşanmıştır. Bununla birlikte bir adlandırma ya da sınıflandırma kaygısı değilse de anlama çabasıyla, şiirimizde belli geleneklerin olduğundan ve ortak şiir anlayışlarının geliştiğinden söz edilebilir. Bu bağlamda Ethem Erdoğan’ın şiirini anlama adına Türk-İslam geleneğinden beslenen şiirin gelişim çizgisini görmek gerekir.

Bilindiği üzere, Türk edebiyatı büyük ölçüde şiir üzerine konumlanmıştır. Tanzimat Dönemi’ne kadar, Türk edebiyatının iki ana çizgide ilerlediği kabul edilir: Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatı. Temelinde şiirin olduğu bu iki gelenekte türlerin belirleyicisi, genel olarak şiirin konusu olmuştur. Bununla birlikte din ve tasavvuf temalı şiirlere her iki gelenekte de yer verilmekle birlikte, ortaya çıkışı ve gelişimi itibarıyla bazı araştırmacılar Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatını ayrı bir kol olarak değerlendirmişlerdir (Güzel, 2006). Divan Edebiyatı’nda ise yine Allah sevgisi, peygambere övgü ya da hikmetli şiirler için konusuna göre naat, münacat, rubaî vb. isimlendirmeler yapılmıştır. Elbette bu türlerin belirlenmesinde bazı şekil unsurları da göz önünde bulundurulmuştur. Fakat büyük oranda belirleyici unsur şiirin konusudur. Hatta bazı gazel ve mesneviler hususi konularından ötürü bir alt sınıflandırmayla hikemî gazel ve hikemî mesnevi olarak adlandırılmıştır. Bu iki gelenekten sonra ise Türk Edebiyatı, Modern Türk Edebiyatı, Batı Etkisinde Gelişen Türk edebiyatı gibi adlandırmalara tabi tutulur.

Tarih olarak Tanzimat’la başlatılan, fakat aslında bir süredir kültürel anlamda da Batı’ya yönelişin yaşandığı XIX. yy başlarındaki dönemde, edebiyatta da bir değişim yaşanmıştır. Yalnızca Batı kültüründen etkilenme ile izah edilemeyecek, dönemin siyasi ve sosyolojik yapısındaki dönüşüm, edebiyatta ilk olarak şiirde konuların değişmesi şeklinde kendini göstermiştir. Yeni türlerin Türk edebiyatına girmesi, Batı fikir ve sanat dünyasındaki akımlardan etkilenme gibi edebi açıdan yaşanan değişimlerin yanı sıra Türk aydınının ve sanatçısının da kendi iç dinamiklerinde bir değişim yaşandığı göz ardı edilmemelidir. Cumhuriyetin ilanı ve yeni bir devletin kurulmasından sonra da bütün dünyada yaşanan bilimsel ve felsefi değişimlerin de etkisiyle Türk Edebiyatı’nda farklı yönelimler olmuştur. Bu minvalde; Beş Hececiler, Yedi Meşaleciler, Garip şiiri (Birinci Yeni), Maviciler, Nayiler, Nev-Yunaniler, İkinci Yeni şiiri, Toplumcu-Gerçekçi şiir, Hisarcılar, Maverâ grubu gibi farklı şiir oluşumları boy göstermiştir. Bunlar içinde, çalışmanın konusu açısından özellikle İslamcı şiir anlayışına değinilecektir. Fakat ondan önce buraya kadarki açıklamayla

gelmek istenen nokta şöyle özetlenebilir: Başta da söylendiği gibi sanatta, şiirde belli sınıflandırmalar yapmak zordur. Türk edebiyatında ise özellikle son dönemde bir sınıflandırma yapılabilmesi için, bugüne kadar yapılmış sınıflandırmalarda etkin olan hususlar görülmeli ve Modern Türk Şiiri derken, neyden bahsedildiği iyi anlaşılmalıdır. Pek çok araştırmacı, yukarıda da bahsedildiği üzere Batı etkisinin belirleyici olduğunu savunur. Oysa “Modern Türk şiiri Türk modernleşmesi içinde anlaşılabilir. Ve Türk modernleşmesi ancak modern Türk şiiri makyasıyla bir vuzuha kavuşabilir. Türk modernleşmesi tüm çarpıklığıyla, dumura uğramışlığıyla ve varsa eğer tüm verimleriyle nasıl biricikse Modern Türk Şiiri de (bu çarpıklıktan, dumura uğramışlıktan olabildiğince uzak haliyle) biriciktir (Tolar, 2018, s. 57). Osman Nuri Tolar, Modern Türk Şiiri’ni ele aldığı tezinde, ‘Modern Türk Şiiri’nin sınırlarının doğru çizilmesi açısından modern ve modernizm kavramlarını ayırmak gerektiğini belirtir. Bunun yanı sıra “Batı tesiri altında gelişen Türk edebiyatı demekle Batı şiiri/edebiyatı tesirinde kalan Türk şiiri/edebiyatı” (Tolar, 2018, s. 57) demenin de aynı şey olmadığını vurgular. Tolar, Türk şiirinde modernleşmeyi Şeyh Galip’le başlatarak Akif Paşa ile şiirin mecrasının değiştiğini, Servet-i Fünun Dönemi’nde arayışların sürdüğünü söyler. Ona göre Modern Şiir, “Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Ziya Paşa, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Mehmet Âkif, Yahya Kemal, Ahmed Haşım, Faruk Nafiz, Nazım Hikmet, Orhan Veli ile devam eden –bir zincir değil- alması bir hat”tır (Tolar, 2018, s. 76). Tolar, bu hat içinde ‘modern’liğin de ‘batıcı’lığın da görece kavramlar olduğunu, bakış açısına göre Mehmet Âkif’in de Tevfik Fikret’in de ‘batıcı’ sayılabileceğini söyler (Tolar, 2018). Bu düşünceden hareketle; gerek sosyal ve siyasi değişimlerden gerekse Batı kültür ve edebiyatından etkilenen, diğer yandan kendi içinde de doğal bir değişim ve gelişim gösteren, bu yönüyle de Türk Halk şiiri ve Divan şiirinden ayrılan bir ‘Modern Türk Şiiri’nden bahsedilebilir. Mesele hiçbir şiir geleneğinin -bir karşı çıkış şeklinde bile olsa- önceki şiir geleneklerinden tamamen kopuk ve bağımsız olamayacağını teslim etmektir.

Meselenin özü ortaya konduktan sonra, ‘Modern İslami Şiir anlayışı’ hakkında daha sağlıklı yorum yapılabilir. Bu adlandırma her ne kadar doğru ve yeterli olmasa da Dini-Tasavvufi edebiyattan farklı oluşu ve İslam’ı bir dava olarak görerek zaman zaman ideolojik hatta siyasi yönelimleri olmasından dolayı böyle bir tanımlamaya gidilmiştir. Tasavvuf edebiyatı geleneğindeki gibi bir Allah aşkı, peygamber sevgisi ve dervişane söyleyişten farklı olarak İslamcı şiirde, modern insanın felsefi anlamda da arayışlarına, İslam dünyasının içinde bulunduğu duruma karşı bir isyana, yeniden dirilişe (Müslümanca bir uyanışa) dair umuda da yer verilir. Aslında din ve metafizik konuları Türk şiirinin temel kaynaklarından. Tanzimat’ın karmaşık süreci içinde kısmen arka plana atılsa da gerek bu süreçte gerekse Cumhuriyet sonrasında “şiirlerini İslami duyarlılıklar üzerine en fazla inşa eden şair Mehmet Âkif Ersoy olmuştur” (Muradi, 2022, s. 66). Âkif’ten sonra bu temaları en fazla yer veren şair olan Necip Fazıl, aynı zamanda bir neslin yetişmesinde de etkili olmuştur. Kendisini ‘üstad’ kabul eden ve çoğunluğu Maraş yöresinden yetişen pek çok şairin ondan etkilendiği söylenebilir. “Necip Fazıl’dan sonra materyalist bir algıyı reddeden, metafizik-mistik kavramları öne çıkaran ve bir esas haline getiren en önemli şairlerden biri de Sezai Karakoç’tur” (Muradi, 2022, s. 67). Sezai Karakoç aynı zamanda bir İkinci Yeni şairi olarak bilinir. Mâvera dergisi etrafında toplanan Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt gibi şairlerin başı çektiği topluluğun şiir anlayışı bakımından temel dinamiklerini Necip Fazıl’dan ziyade ondan aldığı söylenebilir. Bu bağlamda İslamcı şiirin İkinci Yeni şiiriyle –özellikle Sezai Karakoç ve Mâvera şairleriyle- kesişme noktaları olduğu açıkça görülmektedir. Kendisi de aynı geleneğe değerlendirilen Rasim Özdenören İslami edebiyat etrafındaki görüşleri iki maddede toplayarak bunlardan ikincisinin daha geçerli ve kapsayıcı olduğunu ifade ediyor. İlk görüşe göre “İslami edebiyat, konusunu Müslüman insanların oluşturduğu, onların tavır ve davranışlarını, düşüncelerini, ruhsal eylemlerini yansıtan ürünlerin adıdır.” (Özdenören, 1993, s. 129). İkinci görüşte tanım genişletilir ve şaire bakan yönü öne çıkarılır: “İslami edebiyat, konusu ne olursa olsun, yazarın İslamî bilinci yansıtan, konusuna İslamî optikle yaklaşan ürünlerdir.” (Özdenören, 1993, s. 129).

Bütün bunların ışığında, son 40-50 yıldır, Türk şiirinin belli isimlendirmelerin dışında, yalnızca yılları ile veya yakın durdukları önceki dönemlerin uzantıları şeklinde değerlendirildiği görülmektedir. Özellikle dünya görüşleri, şiirlerini yayımladıkları yayın organlarının siyasi-dini duruşuyla şairler zihinlerde belli kategorilere konsa da, ‘Yedi Meşaleciler’, ‘Garipçiler’ gibi sınıflandırmalara pek rastlanmaz. Çünkü şairlerin, gerek şiirlerinde gerekse şiirleri dışında bir fikir ileri sürmeleri onları bir gruba mensup görmek için yeterli değildir. “Fikir ileri sürmek, her şairin eserleri arasında görülebilir. O şairin üslubundaki baskın nokta lirik veya saf şiir olsa bile” (Akgül, 2021, s. 28). Özdemir İnce “Kesin us şiirin ahlakını bozar” (İnce, 2015, s. 80) der. İnce, burada akılla yazılan kuru şiiri eleştirmektedir. Bununla birlikte, şair hem şiirinin dışında hem de şiirinde aklını en fazla işleten kişidir. Bir anlamda aydın sayılabilecek olan şairler, toplumdaki değişimi ilk yaşayan hatta başlatan gruplardandır. Nasıl ki Batılılaşma süreci şiir temelinde başlamıştır, “zaman içinde Türkiye’nin Batılılaşamayacağını, modernleşme adına türlü işlerin yol açtığı çarpıklığın ve uğranılan durumun farkına en erken varan yine şairler olmuştur” (Tolar, 2018, s. 79). Bununla birlikte şair, Batılılaşmanın, modernleşmenin, hatta postmodernleşmenin; kısaca değişimin önünde durulamayacağını da bilir. Üstelik bu değişim ve dönüşümden ilk şairler geçer. Yaşamı ve yaşama dair her şeyi kendi içinde sorgulayan şairin sorgulamaları şiirine de yansır. “Modern Türk şiirine bu gözle bakıldığında, pek çok şairin üslubunda, şairaneliğe, aşırı duygusal lirizme karşıt, akılcı, eleştirel, paradokslarla örülü, nükteci bir yön bulunduğu görülebilir” (Akgül, 2021, s. 34). Çünkü çağ artık lirizmin değil, eleştirel aklın çağıdır. Ve bu çağın şairleri “daha çok aklımızı işletmemizi, Proud’un deyişiyle sözcükler ve fikirler arasında dans eden bir zihne tanık olmamızı ister” (Akgül, 2021, s. 35).

Ethem Erdoğan’a göre de Batı’da “arka planında din açısından reform, sanat-bilim-felsefe açısından Rönesans, ekonomik açıdan coğrafi keşifler ve akıl-mantık özgürlüğü açısından aydınlanma” (Erdoğan, 2025, s. 7) düşüncesinin olduğu Modern Çağ’ın bilimde her şeyi formül haline getiren anlayışı, “şiirdeki formelliği dağıtma işlevi görmüştür” (Erdoğan, 2025, s. 8). Erdoğan bu şiirin öne çıkan tarafının dil eksenli oluşu, dağınıklık olarak da tanımlanabilecek olan söyleyiş genişliği olduğunu ve serbest çağrışıma yaslanan şiir diline istinat ettiği için de alımlama estetiği ile doğrudan ilişkili olduğunu düşünür. Modern şiirin özünü “Şiiri amacı kendisi olan bir mesele olarak görmek” (Erdoğan, 2025, s. 8) şeklinde özetleyen Erdoğan, bunun divan şiirinin son iki büyük temsilcisi Nabi ve Şeyh Galip’in şiir anlayışları için geçerli olduğunu belirterek özellikle Şeyh Galip’i modern Türk şiirinin ilk ve en önemli halkası olarak görür. ‘Modern’ ifadesi, halk şiirinin ve divan şiirinin geleneksel kalıp ve söyleyişinden farklı ve yeni bir şeyler olarak düşünülmektedir. Bunun aksi ise; Ethem Erdoğan’ın da bir halkası olarak görülebileceği İslami şiir anlayışının karşısında durduğu ‘Batılı’ ve olumsuz çağrıştıran bir modernliktir.

3. Ethem Erdoğan ve Şiiri

1973 yılında Kütahya’da doğan Ethem Erdoğan, ilkokulu Merkez Doğuaslan köy okulunda okumuştur. İlkokuldan sonra bir müddet medresede din eğitimi alan Erdoğan, annesinin vefatının ardından ailesiyle birlikte Kütahya merkeze taşınmış, ortaöğretimini (ortaokul ve lise) burada, Kütahya Cumhuriyet Lisesi’nde tamamlamıştır (F.A.Bağırkan, kişisel görüşme, 10Nisan 2025). Ortaokul yıllarında kompozisyon derslerinde yazmaya olan ilgisini keşfeden öğretmenlerinin kendisini teşvik ettiğini, hatta bir şiirini arkadaşlarının ısrarı ile dönemin çocuk dergilerinden birine gönderdiğini söyleyen şair “Bu yönümü (edebî) ben o zaman kabullendim” (F.A.Bağırkan, kişisel görüşme, 10Nisan 2025) der ve okuma-yazmaya olan ilgisinin bu teşviklerden sonra daha da arttığını söyler. Üniversitede iki farklı bölümü yarıda bırakan Erdoğan, 1993 yılında ilk öğrencilerinden olarak kaydolduğu Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü tamamlar. 1995 yılında üniversitede öğrenciyken bir grup arkadaşıyla birlikte *Alkım* edebiyat dergisini çıkarırlar. Dergi tahminlerinden fazla ilgi görür, hatta o dönem dergiler hakkında yorumlar yazan şair Arif Ay *Alkım* hakkında yazı yazar. Edebiyata dair ses getirebildiklerini fark eden Erdoğan ve arkadaşları dergicilik hakkında daha fazla kafa yormaya

başlarlar. Alkım, *İpek Dili* dergisinin mottosunu kopya ile “Hazır oldukça çıkan” (F.A.Bağırkan, kişisel görüşme, 10Nisan 2025) bir dergidir. Hepsı öğrencilerden oluşan dergi ekibi; bir dosya oluşturmak, eser üretmek, bir yandan da kendilerini geliştirmek ve dergiciliği takip edebilmek için ciddi gayret sarf etse de istenmeyen bazı durumlar nedeniyle dergi ancak 4 sayı çıkabilir. Bu esnada gençler, yazdıklarını farklı dergilere de gönderirler ve böylelikle yazarlık ve şairlik serüvenleri başlamış olur. Üniversiteden sonra o dönemki ihtiyaç nedeniyle hemen öğretmen olarak atanan Ethem Erdoğan hâlen Kütahya Fatih Anadolu Lisesi’nde görev yapmaktadır. Şiir, hikâye, edebi inceleme ve değerlendirme yazıları *İpek Dili*, *Hece*, *Hece Öykü*, *Yedi İklim*, *Edebiyat Ortamı*, *Kırağı* gibi dergilerin yanı sıra www.dunyabizim.com ve www.kitaphaber.com.tr gibi dijital ortamlarda yayımlanır. Evli ve iki çocuk babası olan Erdoğan aktif olarak yazmaya ve yazılarını yayımlamaya devam etmektedir. Erdoğan’ın yayımlanmış eserleri kronolojik olarak şöyledir:

- Elâ Bentleri* (Şiir), 2017, Yedi İklim
- Yakaza-n*, 2. *Kılıçarslan* (Roman), 2017, Mana Kitap
- Şiirden Şuura* (İnceleme/Eleştiri), 2020, İzdiham
- Şiirden Şaire* (Kuram/İnceleme), 2021, Çıra Yayınları
- Anlatıya Giriş* (Kuram/İnceleme), 2024, Ahenk Kitap
- Modernite ve Beyaz Bayrak* (Şiir), 2024, Çıra Yayınları
- Hastalıklı Hikâyeler* (Hikâye), 2024, Hece Öykü Yayınları
- Türkçenin Çılgılığı* (Dil Üzerine Yazılar), 2024, Çıra Yayınları
- Cari Şiir: Modern Şiir İncelemeleri* (İnceleme), 2025, Hece Yayınları
- Açık Parantez* (Söyleşi/İnceleme, Bilal Can ile birlikte), 2025, Çıra Yayınları
- Üç Irmağın Aynası:2. Kılıçarslan Romanı* (Roman), 2026, Ahenk Kitap

Ethem Erdoğan bir şair olarak; yukarıda bahsedilen, Mehmet Âkif Ersoy’dan Sezai Karakoç’a uzanan çizgide değerlendirilebilir. Şiirlerini İslami duyarlılıkla yazan Erdoğan’ın dini literatüre sıkça yer vermesi, özellikle pek çok söz oyunlarını bu literatür üzerinden kurgulaması dikkat çekmektedir. Erdoğan, bulunduğu çağın dertlerini şiirine yansıtan, modernizmin karşısında Sezai Karakoç, Cahit Zarioğlu, Erdem Bayazıt gibi öze dönük/geleneksel bir duruş sergileyen, özellikle İslam dünyasının içinde bulunduğu durumla ilgili duyarlılıklarını dile getiren bir şairdir. Şiirinin onlara yakın durduğunu şu sözlerle dile getirir: “Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu ile şiirlerim benzerlik gösterebilir. Daha çok Sezai Karakoç. Hepsinin, hepimizin ustası odur.” (F.A.Bağırkan, kişisel görüşme, 10Nisan 2025). Edebiyat hayatının ilk yıllarında Sezai Karakoç’la bizzat tanışan ve birlikte dergi çıkardıkları arkadaşlarıyla her hafta Kütahya’dan İstanbul’a kendisini ziyarete gittiklerini belirten şair, yalnız sanatı ile değil fikirleriyle de ondan beslendiğini söyler. Bir şiirinde “ ‘Bir bir artır’ın, üstat emaneti” (Erdoğan, 2017, s. 14) şeklinde geçen tırnak içindeki ifadenin Sezai Karakoç’un kendilerine dönemin şartları üzerine verdiği bir tavsiye olduğunu söyleyen şair, Karakoç gibi insanların çağın ilerisini görebildiklerini belirterek bir fikir insanı olarak da ona olan saygı ve hayranlığını dile getirir. Erdoğan’ın şiiri, Sezai Karakoç’un “Şairin kendisi, Metafizik ve Tasavvuf, Medeniyet” (Yıldız, 1988, s. 1846) şeklinde üç boyutta ele alınabilecek olan şiiri ile söyleyiş ve düşünce anlamında paralellik gösterir.

İslamcı şairlerin İkinci Yeni geleneğinden doğup aynı zamanda Avrupa şiirini orijinalinden okuyacak yetkinliğe de sahip olduklarını belirten Metin Celal onların kendilerine Modern Türk Şiiri’nde açtıkları yeri şöyle ifade eder: “İkinci Yeni ve Sezai Karakoç şiirinin üzerine inşa edilen bu şiir anlayışı süreç içinde imge yapısına ve biçime aşırı önem veren, çok anlamlı ve çağrışımlara alabildiğince açık bir kimlik kazanıyor.” (Celal, 1999, s. 47). Bu cümleden olarak Erdoğan’ın şiir

dili de İkinci Yeni'nin kapalı, yoğun ve imgeli söyleyişine de yakındır. Şiirlerinde ölçü, kafiye gibi şekilsel özellikleri göz ardı etmesi de onu İkinci Yeni'ye yakın kılar. Fakat bu daha çok söyleyişe dayalı bir yakınlıktır. Yukarıda gelişimi ortaya konmaya çalışılan süreçte, Erdoğan'ı hem dönem hem de dünya görüşü itibarıyla İkinci Yeni kanalından doğup gelişen, aynı zamanda Büyük Doğu, Diriliş gibi hem dergi hem de mefkûre olan oluşumlardan beslenen Mâvera grubunun uzantısında değerlendirmek yerinde olur. Örneğin ilk şiir kitabında her şiirin sonunda yer alan “Sessizce öptüm kederi, bir öfke edindim kendime” (Erdoğan, 2017) dizesi Sezai Karakoç'un “Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine” şiirindeki tekrarları anımsatır. Aynı tekrarlar İsmet Özel'in şiirinde de dikkat çeker. Yine adı geçen şairlerin şiirlerinde Kuranî-İslamî ıstılaha, peygamberlerin ve peygamberler tarihinde bahsi geçen kişilerin adlarına, İslam kültüründe önemi olan Mekke, Kudüs, Yemen, İsfahan gibi yer adlarına, emperyalizm ve kapitalizmin temsilcisi olarak görülen Batı'ya ya da Batı'yı çağrıştıran sözlere yer verme, bir üslup olarak Erdoğan'ın şiirinde de göze çarpar. İsmet Özel'in ‘mermi’, ‘kavga’ sözcükleriyle kurduğu isyanlı söyleyiş de dikkat çeken benzerliklerdendir:

“..."

top mermisi, kör testere
defalarca boyanmış çaput parçaları
sıkıştırdık günlerimiz arasına ki
serazat kahkahalar atalım
yapmacıktan nefretimiz
sebep olsun kavgamıza
...” (Özel, 2000, s. 21)

“..."

Sözleri mermi gibi mermiyi söz gibi giydirmedim
Bir divane süsle değişmedi ederim
Yeni kelimelere içerik eklemeliydi
Gövdeden görevleri temizlemede bellidir umde
Aşkı savaş saydım misal; tanka taş atan çocuk karede
...” (Erdoğan, 2017, s. 26)

Merminin sertliği ile sözün tesiri arasında kurulan ilişkiye dayanan: “Şiirle ölümlü harplere girilmez/ Kelimeler mermi, öpmek mümkündür mermileri” (Erdoğan, 2017, s. 54) dizeleri Erdem Bayazıt'ın “Kelimeler ki tank gibi geçer adamın yüreğinden/ Harfler harb düzeni almıştır mısralarda” (Bayazıt, 2021, s. 81) dizesini de çağrıştırmaktadır.

Yukarıda felsefî ve ideolojik şiirin tanımları yapılırken bunların her zaman bir söylev niteliğinde olmayabileceği belirtilmişti. Ethem Erdoğan'ın gelenekteki yeri ortaya konmaya çalışıldıktan sonra, onun şiiri tematik olarak da felsefî/ideolojik şiir olarak tanımlanabilir. Burada Kayıran'ın felsefî şiirle ilgili şu yorumları yeniden değerlendirilmelidir: “Dolayısıyla, felsefî şiir, insanın varlığının, bugün içinde bulunduğu çıkmaz durumunun, şiirin asıl meselesi olduğunu gören bir bilincin şiiridir. Bu poetika, şaire, insanın çağımızdaki varoluş durumuyla ilgili hakikatlerinin keşfini yapmayı yüklemekte ve ona filozofik bir değer atfetmektedir.” (Kayıran, 2013:9). Şiirin meselesinin kendisi olduğunu her fırsatta belirten şair, poetik olarak saf şiire yakın durmaktaysa

da şiirin kendisini ontolojik olarak ele alması ve 'şiiriyet' üzerine kafa yormasının yanı sıra modern çağın varoluşsal sorunlarına, insanlığın ve özelde İslam dünyasının sorunlarını dile getirmesi ile de felsefi şiir çizgisi üzerinde yer alır. Düşünce dünyasındaki bu yoğunluğun yazma sürecinde de kendini gösterdiğini belirten şair, yazım sürecini 'dağınık' olarak tanımlıyor: "Tıpkı zihnim gibi. Belki de memleket gibi. Yaşadığınız kadar yazıyorsunuz nihayet." (Erdoğan, 2024b).

Ethem Erdoğan'ın 1995 yılından itibaren çeşitli dergilerde şiirleri yayımlanmasına rağmen, ilk şiir kitabı *Elâ Bentleri*, 2017 yılında Yedi İklim Yayınlarından çıkmıştır. "Ağır bir psikolojik süreçte yaklaşık 40-45 günlük bir süre içinde" (F.A.Bağırkan, kişisel görüşme, 10Nisan 2025) yazdığını söylediği şiirler daha önce dergilerde yayımlanan şiirlerinden değildir. 'Elâ' Arapça bir soru biçimi olup soru sormanın yanı sıra uyarı amaçlı kullanılır. "Uyan! (Yazır, 2011, s. 483), İyi bilin ki! (Altuntaş & Muzaffer Şahin, 2009, s. 524) Öyle değil midir?" gibi anlamlarla tefsir edilmektedir. Kitabın ilk sayfasında, Fussilet suresi 54. ayetin 'Elâ' uyarısıyla başlayan ikinci bölümü alıntılanmış ve altında da ayetin açıklamasına yer verilmiştir: "Dikkat edin; (uyanın-gözünüzü açın) o gerçekten her şey'in kendisi olarak ihatadadır" (Erdoğan, 2017, s. 7). Bu ayete – muhtemelen yazarın eklediği (uyanın-gözünüzü açın) eklemesi ile birlikte- yer verilmesi, kitabın adındaki 'Elâ' uyarısını ilahi mesajın yanı sıra şairin okuyucuya bir uyarısına da dönüştürür. Kitap, içeriğiyle ilgili mesajı adıyla vermektedir. Şöyle ki, kitapta ayrı ayrı adlarla farklı şiirler yer almaz; bunun yerine numaralandırılmış, hepsi bir bütünün parçalarını andıran 40 farklı şiire/bölüme yer verilir. Bent sayıları birbirinden farklı olan bu şiirlerin 40 adet olması dikkat çekicidir. Bilindiği üzere 40, İslami terminolojide önemli kabul edilen hatta kutsallık atfedilen sayılardandır. Tasavvufta 'çileye girmek/çile çıkarmak' ritüeli, kırkın Arapça karşılığı olan 'erbain' sözcüğü ile de 'erbain çıkarmak' olarak anılır. Burada yine İsmet Özel'in Erbain/Kırk Yılın Şiirleri adıyla çıkardığı şiir kitabı akla gelmektedir. Özel bir ruh halinin ürünü olan kitaptaki şiirlerin her bendi, bilinçli bir seçimle (Erdoğan, 2025) 100 sözcükten oluşmaktadır. 'Bent' ise Farsça kökenli bir sözcük olup "bağ, yular, râbita, bağlama" (Devellioğlu, 2003, s. 83) anlamlarına gelmektedir. Bu anlam da şiirlerin aslında ayrı birer şiir olmadığını, birbiriyle bağlantılı olduklarını desteklemektedir. Bir varlığın adlandırılması, bir anlamda onun müstakil bir varlık olarak kabul edilmesi demektir. Şiirlerin adlandırılmayıp numaralandırılmaları bu izlenimi uyandırmaktadır. Zira her şiir bentlerle bağlı bir bütünün parçasıdır ve bu bütün insana/okuyucuya -hatta belki yazarın kendisine- aslında bildiği ya da bilmesi beklenen bir gerçeğin ikrarını yaptırmak için uyarıdır. Nitekim kitaptaki şiirlere bakıldığında daha çok bir 'kul' olarak insanın varlığı, bu varlığın niceliğinin ve niteliğinin sorgulanması, yaşam ve ölüm gibi felsefi konularla birlikte; birlik (vahdet)-çokluk (kesret) gibi tasavvufi konuların dile getirildiği görülür. Erdoğan'ın kendisi de bu kitabının genel olarak temasının 'ölüm' olduğunu belirtir (F.A.Bağırkan, kişisel görüşme, 10Nisan 2025). Hayatın kaçınılmaz gerçeği ölüm karşısında, sorgulama ve ikaz niteliğinde şiirlerdir bunlar.

İkinci kitabı *Modernite ve Beyaz Bayrak* ise, 2024 yılında Çıra Yayınlarından çıkmıştır. Bu kitapta her biri ayrı isimde 39 şiir bulunmaktadır. İlk kitaba göre bu kitaptaki şiirlerin konu olarak da daha bağımsız olduğu görülür. Şairin bireysel duyguları, şairane sancıları, modernizm eleştirisi şiirlerde dikkat çeken konulardır.

4. Ethem Erdoğan'ın Şiirlerinde Anlam Çoğalmaları

"Şiirde anlam çoğaltması, bir kelime, kelime grubu ya da ifade üzerinde iki veya daha çok anlamı birden toplamak ve dil unsurlarının anlam katmanlarını olabildiğince artırmak ve derinleştirmektir." (Çetin, 2017, s. 117). Anlamı çoğaltmak için farklı yöntemler vardır. Nurullah Çetin anlamı çoğaltmanın; kelimelerin hecelerine ayrılması, kelimelerin eğik çizgi ile ayrılması, gerçek anlamların birlikte kullanılması, üretilmiş anlamı vurgulamak, gerçek ve üretilmiş anlamların birlikte kullanılması gibi çeşitli yollarla yapılabileceğini belirtir. Nurullah Çetin'in belirlediği teknikler alt başlık şeklinde alınarak, Ethem Erdoğan'ın şiirindeki anlam çoğalmaları örneklerle sunulacaktır. Şiirlerindeki anlam çoğalmaları, "Çünkü yaratıcı ve gerilimli bir alandır

şiiir. Bunun ortaya çıkması için şairin dille didişmesi hatta dile saldırısı gerekir.” (Erdoğan, 2025, s. 54) diyen şairin bir anlamda dille didişmesinin ürünüdür.

4.1. Kelimelerin Hecelerine Ayrılması

Kelimelerin hecelerine ayrılarak, bir anlamda cinaslı bir söyleyişle farklı anlamların kastedilmesine, *Modernite* ve *Beyaz Bayrak* kitabında daha yoğun olmak üzere, Erdoğan’ın her iki şiir kitabında da rastlanır.

“Yalınlık tan ağardı sakalım ışıktan ilham” (Erdoğan, 2017, s. 15) dizesinde, şairin sakalının yalınlıktan/sadelikten ağardığı anlamı çıkabilirken tan ağarması ile oluşan ışıkla sakalının aydınlandığı anlamı da çıkarılabilir.

“Güzellik ten dökülünce geçtiğin dizeler ölgün” (Erdoğan, 2017, s. 29) dizesinde, güzellikten dökülmek anlamı güzelliğin gitmesi ya da şairin hitap ettiği kişinin geçtiği dizelerin güzellikten dökülmesi şeklinde anlaşılabilir. Kelime bölünerek okunduğunda ise tenin dökülmesi akla gelir ki bu da öldükten sonra insanın teninin/etinin dökülmesi yani fiziki güzelliğinin yok olması şeklinde de anlaşılabilir.

“gün görmüş ölülere eşraftan kış bakıyoruz” (Erdoğan, 2024a, s. 19) dizesi, günü/güneşi görmek olarak okunabileceği gibi bitişik yazılan ve mecaz anlamıyla tecrübeli, hayat tecrübesi olan anlamında ‘güngörmüş’ olarak da okunabilir.

“gün eş gecenin kirini siliyor hayal ve hayat beziyle” (Erdoğan, 2024a, s. 20) dizesi de ‘güneş’ sözcüğü bölünerek kullanılmış. Bitişik okunduğunda güneş gecenin kirini siliyor anlamı çıkarılır. Ayrı yazıldığında ise, gün kendisinin eşi sayılabilecek olan gecenin kirini çıkarıyor şeklinde anlaşılabilir. Bu da gün birbirine eş olan/sıradanlaşan/manevi kazancın olmadığı gecelerin kirini siliyor anlamı da çıkarılabilir.

“... ”

yorulup düş kırıklıklarına ve hay ismi şerifine

beklenen ve öbeklenen bir his

teri. bir nöbet, bir toprağa tav, bir kıtaya şiir

değildiniz” (Erdoğan, 2024a, s. 32)

Burada histeri sözcüğü bölünerek alınmış ve beklenen ve öbeklenen his değil hissin teriymiş gibi bir anlam oluşturulmuştur. Bu bölünme anlamı çoğaltarak bekleyişin çok uzun olduğu, öyle ki beklerken terin öbek oluşturduğu gibi bir çağrışım uyandırmaktadır.

“düşünme

en bü

yük en güzel

en...

sev” (Erdoğan, 2024a, s. 41)

Bu dizeler yan yana okunduğunda “en büyük en güzel” şeklinde anlaşılır. En büyük ile kastedilen Allah’tır ve o en güzeldir, en çok o sevilmelidir şeklinde bir anlam oluşur. Diğer yandan dizeler sözcük bölünerek okunduğunda ‘yük’ün güzel olduğu şeklinde anlaşılır ki, burada dini literatürde Allah’ın dağlara emanet etmek istediği ve dağların kabul etmediği, ardından insana emanet ettiği yük akla gelir. Bu şekilde okunduğunda bu yükün kulluk bilinci olduğu ve zor da olsa güzel bir yük olduğu yorumu yapılabilir.

“ins

an

dığında unutulur ergenlik şilide bolivya'da" (Erdoğan, 2024a, s. 70)

Dizeler bölündüğünde anlam insanın Şili ve Bolivya'dakileri andığında ergenliği unutup yetişkin olacağı anlaşılırken, sözcük 'insandığında' şeklinde bitişik okunursa, insan olduğunda, insanlığını hatırladığında gibi yorumlar yapılabilir.

"derin sözcüklerle ağırla yağmuru

şimdi. Faniliği yalanla, topraktan bağır

lâ. Bozar orucunu arzı semanın" (Erdoğan, 2024a, s. 40)

Şair bir dil sapması ile dilbilgisel olarak kullanılmayan 'bağırla' sözcüğünü türeterek ağırla ve bağırla sözcükleri arasında bir uyum oluşturmuştur. Diğer yandan bağırla sözcüğünü de bölerek kullanmış ve son hecesinde a harfini uzun sesli olarak kullanmıştır. Bu şekilde sözcüğün hem birleşik okunduğundaki anlamını hem de son hecedeki 'lâ' (hayır) anlamını kastederek, 'hayır diye bağırma kastedilmiştir.

"aynalarda ufalıyor insan

aynalar da ufalanıyor" (Erdoğan, 2024a, s. 42)

Sözcüğü kesme yerine bir sözcük önce bulunma hali, sonra 'da' bağlacı ile yazılarak cinaslı bir söyleyişle iki farklı anlam oluşturulmuştur.

"yüzünde illüzyon mahareti anlam

ak." (Erdoğan, 2024a, s. 42)

"bir çılgın gibi yaşam

ak." (Erdoğan, 2024a, s. 42)

Aynı şiirde geçen yukarıdaki dizelerde sözcüğün sonundaki 'ak'lar bölünerek alt dizeye yazılmıştır. 'anlamak' ve 'yaşamak' anlamlarının yanında anlam ve yaşamın beyazlığı da düşündürülmüştür. Beyazlık bir sembol olarak doğru/saf bir anlam yakalamak ve temiz bir hayat yaşamayı çağırıştırılmaktadır.

"ey kendi sır kendine kapaklanan sual: karşılık? İyilik

ten başka nedir? teşneliğine

su sar" (Erdoğan, 2024a, s. 52)

Bu dizelerde 'iyilikten' şeklinde de okunabilecek olan sözcük bölünerek alınmış. Bu bölünmeyle dizelere şu anlam yüklenebilir: Ten, ölümlü olan bedeni simgeler. Geçici ve ölümlü olan bu dünyada, tenin/bedenin yani insanın fiziksel varoluşunun gayesi iyilik olmalıdır. Takip eden dizede ise 'su sar' iki ayrı sözcük olarak yazılmış olsa da 'susar' şeklinde de okunabilir. Ayrı okunduğunda teşneliğe yani susuzluğa suyu sarmak, susuzluğu su ile örtmek/gidermek; birleşik okunduğunda ise teşneliğe/susuzluğa susamak, susuzluğun kendisine özlem duyma gibi bir anlam oluşur.

"ışık da su; su da hay

at." (Erdoğan, 2024a, s. 53)

Hayat sözcüğü bölünmüş ve ilk üç harfi ile 'hay' yani canlı, hayat sahibi, diri anlamı öne çıkarılmıştır. 'su hayattır', 'hayat, canlılık sudan başlamıştır' göndermeleri okunabilir.

"akşamları hayal taciri kalem. bir mezat oluyor kalem. bir mezat oluyor. kara

yazı. gece sevd

ası kara batıyor, kar kesiyor ya. yar, kesiyor.” (Erdoğan, 2024a, s. 55)

Kötü talihi, kötü kaderi ifade etmek için kullanılan ‘kara yazı’ sözcüğünün yarısı alt dizeye alınarak bir yağış türü olan ‘kar’ anlamının da düşünülmesi sağlanmış. Alttaki dizenin devamında ‘kar’ sözcüğünün geçmesi bu anlamı güçlendirmektedir. Diğer yandan ‘sevdası’ sözcüğü de bölünmüş ve Arapça kökteki kısmı olan ‘sevd’ ayrı yazılmış. Kara/siyah anlamına gelen ‘sevd’, ‘kara’ ve ‘kar’ sözcükleriyle farklı çağrışımlar yakalanmaya çalışılmış.

“yürek sizliği büyütür de” (Erdoğan, 2024a, s. 56)

‘yüreksizlik’ şeklinde bitişik okunduğunda cesaretsizliğin büyümesi olarak anlaşılabilecek olan dizede ‘yürek sizliği büyütür’ denerek siz olmayı, sizi büyütür şeklinde farklı bir anlama da kapı açılmış.

“...
papatya. geceme deva gördüm. yalın ayak-yalın kat
sultanları. insan san
ki. kitap” (Erdoğan, 2024a, s. 58)

‘insan’ sözcüğü bölünmeden okunduğunda ‘insan sanki kitap’ anlamı oluşurken, ayrı okunduğunda üst dize ile birleştirilip ‘yalın ayak-yalınkat sultanları insan san’ anlamı yakalanır. Bu şekliyle ‘Sen onları insan san, (oysa)ki onlar kitaptır’ anlamı okunabilir. Sözcüğün üst ya da alt dizeye dâhil edilmesi hatta cümlelerin noktasız düşünerek okunması durumunda çok daha farklı anlamlar da çıkarılabilir.

“toprak uzak değil. temreni gözümün önünde melek
lerin.” (Erdoğan, 2024a, s. 59)

Bu dizelerdeki ‘meleklerin’ sözcüğünün bölünmesi, ilk olarak bu dizelerin yukarısında kalan dizelerdeki ‘bebek’ sözcüğü ile uyum oluşturulmak istendiğini düşündürüyorsa da sözcüğün anlam boyutu göz ardı edilmemeli ve hem “temreni gözümün önünde melek” hem de “temreni gözümün önünde meleklerin” şeklinde düşünülmelidir.

“bağdat’a varmaz atlaslarda aşkın. Hesabı
sorulmaz. Her gün zaman dururken düş
ün ilk ve son

nedir? dilin görkemi kamaşıyor saldırmalarla” (Erdoğan, 2024a, s. 66)

“Her gün zaman dururken düş” şeklinde okunduğunda ‘düş’ sözcüğünün ‘rüya’ anlamı öne çıkmaktadır. Sanki zaman bir düş gibi durmuş ya da zaman durduğunda bir düş görülüyormuş gibi bir anlam oluşturulmuştur. Diğer yandan ‘düşün’ sözcüğü birlikte okunduğunda ‘ilk ve son’un ne olduğuna dair bir sorgulamaya yönlendirme görülür.

“işlerden delinir bir tek mend
il kanamasıyla yansır kızıl
kıyam et, atlar asil...” (Erdoğan, 2024a, s. 79)

‘mendil’ ve ‘kıyamet’ sözcüklerinin bölünerek yazıldığı dizelerde ‘kızıl kıyamet’ deyişi de farklı dizelere alınarak anlamın sınırları genişletilmiştir. Farsça bir ek olan ‘mend’, eklendiği sözcüğe ‘-li/-lı’ anlamı katar. Sözcüğün sonundaki ‘il’ diğer dizeye dâhil edilerek okunduğunda bir ilin/şehrin kanaması akla gelir. Böylece zihinde bir kızıl kıyamet sahnesi çizilirken, kanama,

kızıllık ve mendil arasında da ayrıca bir anlam kurulmuş olur. Diğer yandan ‘kıyam’ kalkmak demektir ve şair bir yandan da kıyama, ayaklanmaya çağırmaktadır. Nitekim şiirin devamında “kelim/at hâzır” ve ardından “öc alınmak gerek fehvası var zira” dizeleri gelmektedir ki bunlar da bir başkaldırıya, intikam almaya teşvik anlamları içermektedir.

“kollarımızda dağdan emanet yorgunluklar, od

un yanıkları yüreklerin. Bir öykünün ardında durdu” (Erdoğan, 2024a, s. 92)

Eski Türkçede ateş manasına gelen ‘od’ sözcüğü tek başına dizenin sonuna yazılmış olsa da ardından gelen dizedeki ‘un’ sözcüğün birlikte de okunabileceğini göstermektedir. Aynı okunduğunda ‘un yanıkları’ söyleminin yapabileceği çağrışımlar da düşünülmelidir.

4.2. Kelimelerin Eğik Çizgi, Kısa Çizgi, Parantez ya da Başka Noktalama İşaretleri ile Ayrılması

Ethem Erdoğan, şiirlerinde kelimeleri bölerek, bükümleyerek kullanır. Bazı noktalama işaretlerini kullanarak kelimelere gelen ekleri farklı şekillerde yazar ve bu yolla anlamı genişletir. *Modernite* ve *Beyaz Bayrak* kitabında üç adet şiirin başlığında da aynı metodu kullanmıştır. Bunlar; G/aile, (G)Azze ve Celle, Kah/Ve... isimli şiirlerdir.

“kırırıl kırırıl vâv/eyla kestim, kasem edildim” (Erdoğan, 2017, s. 9) dizesinde çılgılık, haykırış anlamına gelen vâveyla sözcüğü bölünerek Arapça’daki vâv harfine atıf yapılacak şekilde kullanılmıştır. Acıdan haykırma, vâveyla koparma anlamlarının yanı sıra kıvrımlı bir biçimi olan ve tasavvufta kulluğu, kulun Allah karşısındaki secde halini temsil eden ‘vâv’ harfi ile secdede iki büküm kırılma anlamı da düşünülebilir.

“Bir gölgeye sığ(ın)dım, kadim, ulu çınarlar bildim

Gün/aşıklar gıpta ettirdi beni, düşlerimi güne çevirdim” (Erdoğan, 2017, s. 12)

‘sığ-’ köküne gelen dönüşlülük eki bölünerek hem bir yere sığmak, hem de bir yere sığınmak anlamı birlikte düşünülecek şekilde yazılmıştır.

“ ‘Ela! Hükmüne eğilmek/ten geçmeliydik hep” (Erdoğan, 2017, s. 13)

Dize hem ‘Ela hükmüne eğilmek’ yani bu İlâhi hitabın terbiyesinden geçerek kulluk bilinci ile eğilme anlamında hem de ‘tenden geçmek’ anlamı düşünülecek şekilde kurulmuştur. Tenden geçmek ise tasavvufî literatürde, bedenden yani maddi varlıktan soyunmak demektir.

“Meram raylarda, döv(ün)sün demirleri,” (Erdoğan, 2017, s. 14)

Edilgenlik eki yay ayraç içinde gösterilerek hem ‘dövmek’, hem de ‘dövünmek’ anlamları birlikte alınmıştır.

“Öyküler biter diye düşünde meleklerin

Aksak semailere çaldı ritmi her çeşm(en)in” (Erdoğan, 2017, s. 15)

Bu dizelerde ‘çeşme’ sözcüğüne gelen ekler ayrılarak Farsça ‘göz’ anlamına gelen köküne gönderme yapılmıştır.

“Ses gelmedi geçip bir gölgeye sin/di

İstiareler: in” (Erdoğan, 2017, s. 15)

Gölgeye sinmek, sığınmak anlamının dışında ‘sin’ sözcüğünün ‘mezar’ anlamından da yararlanılmıştır. ‘Bir gölgeye mezardı’ şeklinde bir anlam oluşturulmuştur. ‘İstiareler’ sözcüğüne gelen tamlayan eki de iki noktadan sonra yazılarak sanki istiareler ‘in’miş (mağara) gibi bir anlam oluşturulmuştur.

“Düşte üşü-şen günlerden

örtüler üzerineydi ateşin yemin” (Erdoğan, 2017, s. 29)

‘üşüşen’ sözcüğünün son hecesi ayrı bir kelime gibi yazılarak ‘şen’ sözcüğü ile ‘neşeli, güzel günler’ anlamı oluşturulmuştur.

“Kırçıl mantıklarda

hülyalar sarıp yar(a)larımdan uçurdum” (Erdoğan, 2017, s. 29)

‘a’ harfinin sözcüğünden ortasında yay ayraçla yazılmasıyla birincisi ‘yara’ ikincisi ‘yar’(uçurum) olacak şekilde iki anlam oluşturulmuştur. Dizenin sonundaki ‘uçurdum’ sözcüğü de ‘yar’ın uçurum anlamını desteklemektedir.

“Yâ-sinlerle geçtim, ezberlerden, medlerden” (Erdoğan, 2017, s. 30)

Kuran’da, başında bulunan iki harfle isimlendirilen Yasin suresi harflerin arasına kısa çizgi konularak yazılmıştır. Bu haliyle surenin tefsirine verilen ‘Ey insan!’ anlamına da gönderme yapılmıştır.

“Yalın hallerde sevdâ soğu(r)sun diyedir sözlerim” (Erdoğan, 2017, s. 30)

‘r’ sesi yay ayraç içinde yazılarak sözcüğün ‘soğumak’ ve ‘soğurmak’(emmek, içine çekmek) anlamları birlikte kastedilmiştir.

“Damlardan çana k-alındı, murakıplara yakıldım” (Erdoğan, 2017, s. 50)

Dizeyi iki şekilde okumak mümkündür: “Damlardan çana kalındı” ve “Damlardan çanak alındı”. ‘k’ harfinin kısa çizgi ile sözcükten bölünerek yazılması, önceki sözcükle birlikte düşünülebileceğini göstermektedir.

Yücelir yürek, bir elif gibi, teki imgeler

Kesretin göstergesinde/n ötelere kimlikleri” (Erdoğan, 2017, s. 54)

Dize hem ‘kesretin gölgesinde kimlikleri ötelere’ hem de ‘kesretin gölgesinden kimlikleri ötelere’ şeklinde okunabilir. Bu durumda hem onun gölgesinde, himayesinde ötelemek hem de ondan uzaklaştırmak anlamları oluşur.

“Ayn-a ışıklarla sardım aşkı

Elaya müptela” (Erdoğan, 2017, s. 59)

‘a’ sesinin bölünmesiyle sözcük iki farklı anlam kazanmıştır. Ayn sözcüğü Arapçada ‘göz’ demektir. Dize hem ‘ayna ışıklar’ şeklinde anlaşılabilir hem de ‘ayna(göze), aşkı ışıklarla sardım’ şeklinde anlaşılabilir.

“insan y-alımlı akşamlardan alıntı” (Erdoğan, 2024a, s. 8) dizesinde yalım sözcüğü kısa çizgi ile bölünerek hem ‘yalımlı: ateşli, alevli’ hem de ‘alımlı: çekici, albenili’ anlamı kastedilerek anlam çoğaltılmıştır.

“kırk telde... (d)olsa (d)olsa şarkılar” (Erdoğan, 2024a, s. 12) dizesinde dolmak sözcüğünün ilk harfi parantez içinde yazılarak hem ‘dolmak’, hem ‘olmak’ anlamı birlikte alınmıştır.

“aklımız eriyor gönlümüz er(m)iyordu” (Erdoğan, 2024a, s. 26) dizesinde aklı ermek deyimi, gönlü ermek şeklinde kullanılırken bir yandan da ermiyordu sözcüğündeki ‘m’ harfi parantezle ayrılarak sözcüğün ‘eriyordu’ şeklinde de düşünülmesi sağlanmış. Bu durumda gönlümüz de eriyordu, yani “duygusal olarak da farkındaydık” gibi bir anlam çıkarılabilirken aynı zamanda fiil ‘ermek’ değil ‘erimek’ şeklinde ele alınıp gönülleri eriten, üzen bir duruma atıf yapıldığı düşünülebilir.

“en ıssız yerinde bir gemi

yanar kalbin/in. her kırık aynada sermest” (Erdoğan, 2024a, s. 37)

Dizesinde kalbinin en ıssız yeri tamlamasının tamlayan eki ayrı yazıldığında, kalp bir in/mağara gibi düşünülerek mağara ve ıssızlık kelimeleri arasında daha güçlü bir anlam yakalanmıştır.

“biz öyle-sin-e ölmeyi sin-diremeyiz

öylesine yaşamaya göre değiliz” (Erdoğan, 2024a, s. 86)

Dizeleri “Hengame” şiirinde üç farklı yerde tekrar edilmektedir. Buradaki sin sözcüğünün ‘mezar’ anlamının da kastedildiği açıktır.

“an/sızın

balkonların aşka açık yanına sızan pıhtı” (Erdoğan, 2024a, s. 39)

Dizelerinde ‘ansızın’ sözcüğü bölünmüştür. Önceki dizelerle birlikte okunduğunda zaman bir eşkıya olarak imgelemiş, akşamın önünde ‘an’ bir sızı, yara olarak sembolleştirilmiştir.

“maziye çalan

gümüş ve değer. tartı(şma)sız akşam.” (Erdoğan, 2024a, s. 42)

‘Tartışmasız’ sözcüğü yay ayrıçla bölünlenerek ‘tartı’ ve ‘tartısız’ şeklinde okumalara da kapı açılmıştır. Bu durumda akşam bir tartı, bir ölçme aracı olarak da düşünülebilir, akşam vaktinin tartısız, ölçsüz olduğu şeklinde de anlaşılabilir.

“bir

kor-k-uyla kaç yağmuru ıslattık” (Erdoğan, 2024a, s. 47)

Dizesinden önce gelen dizelerde “güller küçük güneşler” olarak resmedilmiştir. Hemen ardından okunan bu dizelerdeki ‘kor’ sözcüğü, gül ve güneşle birlikte bir kızılık imgesi oluşturur. Sözcüğün ortasındaki iki kısa çizgiyle yazılan ‘k’ sesi çıkarılarak okunduğunda güllerin bu koruyla ıslatılan yağmurlar zihinde canlanır. Diğer yandan sözcük ‘korku’ olarak okunduğunda da yağmur, korku, gözyaşı, ıslatmak sözcükleri arasında bir anlam birliği yakalanır.

“harcım değil metropoller

kuşlar bile utanırken kafes/ten” (Erdoğan, 2024a, s. 52)

Kuşlar bile kafesten utanır, bunu özgürlüklerine bir zül kabul ederken insanın metropol denen modern kafese sığamayacağını vurgulayan şair, diğer yandan ‘kafesten’ sözcüğünün son hecesini ayırarak tenin yani bedeninin bile insanın sonsuzluğuna bir kafes olduğu anlamını da sezdirmektedir. Ten bile bir kafesken, insanın doğasına hepten aykırı olan metropollere sığabilmesi, onları yurt edinmesi mümkün değildir.

“Hiçe yolculuk: rakamlara değişiyor adım

başı meçhul-ama-bilgece sıfırlara: ins(e)” (Erdoğan, 2024a, s. 52)

İns, Ethem Erdoğan’ın şiirlerinde sıkça geçen bir sözcüktür. Burada sözcük, şart kipiyle ‘inse’ şeklinde de okunabilir, yönelme ekiyle ‘insana’ anlamında da okunabilir. ‘İnsan’ın Arapça kökeni olan bu sözcük tek başına kullanıldığı gibi bu şekilde bölündüğü dize örnekleri başka şiirlerde de vardır:

“ins-an” (Erdoğan, 2024a, s. 56)

“Küçük Kaygılar 2” şiirinin ilk dizesi tek başına bu sözcüktür ve müstakil bir dize olarak geçmektedir. ‘Ey ins/insan! An, hatırla!’ gibi bir anlam düşünülebilir.

“ışık da su; su da hay-at.” (Erdoğan, 2024a, s. 54)

“Keskin” şiirinde geçen bu dize, ‘Kelimelerin Hecelerine Ayrılması’ başlığı altında yukarıda incelenmiştir. Şiirin beşinci bendinde kısa çizgi ile yazılarak aynı dizeler tekrarlanmıştır.

“...aşkı tut. karışıyor izleğim. gözüm/de fersiz.” (Erdoğan, 2024a, s. 55)

“hisarı neyden. kale/m tarumar” (Erdoğan, 2024a, s. 55)

Ard arda gelen bu iki dizede geçen sözcük bölünmelerinin ilkinde sözcük bitişik okunduğunda alttaki dizeyle bağlanarak ‘gözümde fersiz hisar’ gibi bir anlam oluşturulabilir. Diğer yandan sözcüğün ayrı okunması halinde ‘de’ bağlaç olarak alınır ki burada da ‘izleğim karışıyor, gözüm de fersiz’ şeklinde anlaşılır. Diğer bölünme ‘kalem’ sözcüğü üzerinden yapılmıştır. ‘m’ harfi ayrı okunduğunda tarumar olan şairin kalesi, ‘m’ harfiyle okunduğunda ise tarumar olanın kalem olduğu gibi bir anlam oluşur.

“...kale/m diyorum düş/tü diyorum o can bilmiyor” (Erdoğan, 2024a, s. 55)

‘Kalem’ sözcüğü bu dizede de yukarıdaki örnekte olduğu gibi ayrılarak iki anlam birden çağrıştırılmıştır. Bölünen diğer sözcük ile birlikte düşünüldüğünde dört farklı şekilde okunabilir: ‘kalem(yazma aracı) düştü(rüya)’, ‘benim kalem(hisar) düştü(rüya)’, ‘kalem (yazma aracı) düştü (yere düşmek anlamında)’, ‘kalem(hisar) düştü (kuşatıldı, ele geçti)’. Düşmek sözcüğündeki bu bölümleme Elâ Bentleri’nin 5. şiirinde de görülmektedir:

“Yine de yerinde bir nöbet beklenmeyen düş/tüm” (Erdoğan, 2017, s. 15)

“akşamları hayal taciri haraç mezat ‘ah’.

en kavi israftır. ah

elif bir h(a)

hu” (Erdoğan, 2024a, s. 55)

h(a) şeklinde yazılan sözcük Arapça bir harf olan ‘güzel he’dir. “elif bir h(a)” dizesi ile şair ‘ah’ sözcüğünün Arapça yazılışına dikkat çekiyor. Diğer yandan ‘a’ harfini yay ayrıç içinde öne çıkarması ‘elif’in Türkçedeki ses karşılığı olan ‘a’ya dikkat çeker.

“kuramlardan sızıyor dil. sizliğim bir mızrak ucu, süngü” (Erdoğan, 2024a, s. 60)

‘sizlik’ tabiri şairin başka dizelerinde de rastlanan ve farklı bölünmelerle kullandığı bir tabirdir. Burada da ‘dilsizlik’ bölünerek önce ‘kuramlardan sızıyor dil’ sonra ‘kuramlardan sızıyor dilsizliğim’ şeklinde iki farklı okuma sağlanmış. Bu farklı okumalarda sözcüğün ikinci kısmı dizenin kalanıyla da farklı anlamlar oluşturmaktadır.

“rengin, alınmış yalçın dağ. nerde ceylânları, ah/uları gazeller” (Erdoğan, 2024a, s. 67)

Ceylan anlamındaki ‘ahu’ sözcüğü bölünerek iç çekme nidası ya da beddua anlamlarına gelebilecek olan ‘ah’ anlamı da düşündürülmüştür.

“göklere bıraktım gecelerin hıncını erittim de

ömrümün ödevlerinden büyü-yü-veren” (Erdoğan, 2024a, s. 72)

‘Büyüyü-vermek’ birleşik fiili kısa çizgi ile bölünerek büyü-yü, sihri vermek anlamı çağrıştırılmıştır.

“yaşamın kıyısına vuruyordu taş(ın)an okyanuslar” (Erdoğan, 2024a, s. 73)

‘taşmak sözcüğüne getirilen –ın eki yay ayrıçla bölünerek sözcüğün ‘taşmak’ ve ‘taşınmak’ anlamları birlikte düşündürülmüştür. Okyanus taşınca bir anlamda da başka bir yere taşınmış olmaktadır.

“üşür gök/yüzünden” (Erdoğan, 2024a, s. 74)

Sözcüğün bölünmüş halinde ‘göğün yüzünden, onun sebep olmasıyla’ anlamı çıkarılırken bölünmemiş halinde ‘gökyüzünden üşümek’ şeklinde alışılmamış bir bağdaştırma oluşturulmuştur.

“girdiğin işaretlerin hepsi tek bir/de.” (Erdoğan, 2024a, s. 74)

“lafz-ı celâlde. Girdiğin işaretlerin hepsi tek

bir/de” (Erdoğan, 2024a, s. 76)

“İşaret” şiirinden alınmış bu dizeler farklı bentlerde geçmektedir. Her iki bölünmede de hem ‘tek bir’ yani ‘yalnızca bir’ anlamı hem de ‘tekbir’ Allah’ı ve onun birliğini anma anlamı birlikte kullanılmıştır. Aynı kullanım Elâ Bentleri’ndeki 5. şiirde de göze çarpar:

“Biri tek görüp tek/bire kibrin gölgesin ektiler” (Erdoğan, 2017, s. 15)

“geceyi delen gözlerim/iz bırakırsa şayet ısırdığımız

dudaklarımız. bir güzü imlerse misal” (Erdoğan, 2024a, s. 77)

Sözcük, ‘gözlerim iz bırakırsa’ ve ‘gözlerimiz bırakırsa’ şeklinde okunabilecek şekilde bölünmüştür.

“savaştan kalma el-an hayat.

keşişlerden bilinir kertik ve hint

inadına ciğer-hun bir o kadar da Budist.” (Erdoğan, 2024a, s. 78)

‘elan’ sözcüğü Arapçada şimdi, şu an demektir. Bitişik okunduğunda ‘hayat şimdi savaştan kalma’ şeklinde anlaşılır. Aynı okunduğunda ise ‘savaştan kalma el’ ve ‘hayatı anmak’ ya da ‘an/zaman hayattır’ gibi anlamlar okunabilir. Devam eden dizelerdeki ‘ciğerhun’ sözcüğündeki Farsça ek bitişik düşünüldüğünde ‘ciğeri yakan, kanatan’ anlamı sağlanırken aynı okunduğunda ‘Hun’ sözcüğü öne çıkar. Nitekim dizenin devamında geçen Budist sözcüğü ve bir önceki dizedeki Hint sözcüğü dikkate alındığında sözcüğün Orta Asya’daki ırk ve inanışlara bir gönderme içerdiği açıktır.

“kıyam et. Atlar asil, kelim/at hâzır” (Erdoğan, 2024a, s. 79)

Arapça ‘-at’ çokluk eki ile yazılan sözcüğün bölünmüş halinde kelimadan yani sözden bir at imgesi oluşturulmuştur.

“anne/de bir yürek humması, hamilidir esaslı” (Erdoğan, 2024a, s. 81)

Sözcük hem ‘de’ bağlacı ile ‘annenin kendisin bir yürek humması’ olduğunu hem de bulunma hali eki ile ‘annede bulunan yürek humması’na dikkat çekiyor.

“en-gerekli zehri kendime zerk eder harflerim” (Erdoğan, 2024a, s. 89)

Arasına kısa çizgi konularak yazılan sözcüklerden ‘en’ çokluk edatı olarak ‘en gerekli, en lüzumlu zehir’ anlamında kullanılırken, sözcük bitişik okunduğunda zehirli bir yılan türü olan ‘engerek’ anlamı da dizeye uymaktadır.

“toprağın altı kadar oysa. yaş-ama-mak” (Erdoğan, 2024a, s. 89)

Kısa çizgi ile bölünen ‘yaşamamak’ sözcüğü hem olumsuzluk eki aldığı için toprağın altındaki yaşamdan sonra, artık yaşamın olmadığı zamana bir gönderme içermekte hem de ‘ama’lı yaşamaya yani özgürce, engelsiz bir yaşamın yaşamak olmadığına dair bir gönderme içermektedir.

4.3. Gerçek Anlamların Birlikte Kullanılması

“Bu tür bir uygulamada sözlerin çağrışımsal anlamları değil, birden fazla gerçek anlamları değişik şekil ve düzeylerde birlikte kullanılır.” (Çetin, 2017, s. 120). Bir anlamda eş anlamlı sayılan

sözcüklerin birden fazla anlamını aynı anda kastetmektir. Tevriye sanatında olduğu gibi tek sözcüğün kendine içkin birden fazla anlamı kastedilebileceği gibi, ‘iham-ı tenasüb’ sanatında olduğu gibi farklı sözcüklerin anlam ilişkisinden yararlanılarak da bir sözcüğün birden fazla anlamı kastedilebilir. Ethem Erdoğan’ın şiirinde daha çok birinci gruptaki yani tevriyede olduğu gibi, kelimenin mevcut anlamlarının kastedilerek yapıldığı anlam çoğalması örnekleri görülmektedir. Örneğin yukarıda da açıklanan ‘Elâ’ sözcüğü böyledir. ‘Elâ’nın hem Arapça anlamındaki uyarı ve tasdik ettirme hem de Türkçedeki renk anlamı çoğu yerde birlikte düşünülmüştür. Ayrıca ‘elâ’ sözcüğü ile farklı sözcüklerin ses ve anlam uyumuna da bolca yer verilmiştir. “elâ, bela, müptela, şehla ela, lâl, ateşten ela, ela ahu” gibi. İstanbul da “elâ şehir” (Erdoğan, 2017, s. 60) olarak anılmaktadır. Şair için bu sözcüğün özel bir yeri olduğu aşikârdır. Bundan başka, “hanende mukabeleye yemin etti” (Erdoğan, 2017, s. 24) dizesinde mukabele sözcüğü, hem “karşılık verme” hem de dini bir terim haline gelen “karşılıklı Kur’an okuma” anlamında anlaşılabilir. “Bir buselik çöktü düşümün eyvanına” (Erdoğan, 2017, s. 35) dizesinde “buselik” sözcüğü bir müzik makamı olarak da “öpücük, buse” anlamında da düşünülebilir. Elâ Bentleri’nin 33. şiirinde ‘dil’ sözcüğü çokça geçer. Bir yerde “Bir tüfek gibi besleriz esasen, dîl ölümünden gölgedir” şeklinde uzun ünlü ile yazılan sözcüğün ‘gönül’ anlamı kastedilmiş, böylece şiirin tamamında dil/dil(gönül) ilişkisine dikkat çekilmiştir. “Örtü koyu, küfür koyu,” (Erdoğan, 2017, s. 12) dizesinde ise iham-ı tenâsüb örneği görülmektedir. ‘Küfür’ Arapça ‘bir şeyin üzerini örtmek’ demektir. Burada kullanılan ‘örtü’ kelimesiyle ‘küfür’ün hem bir şeylerin üzerini örttüğü, hem de koyu bir karanlık, koyu bir cahillik olduğu göndermesi yapılmıştır. “Hayır buldum sonra anlamı” (Erdoğan, 2017, s. 17) dizesinde ‘hayır’ sözcüğü hem ‘evet’in karşılığı olarak hem de şairin anlamı ‘hayırlı’ bulması olarak anlaşılabilir. “Sürgünü nereden verirse günü bilecektim,/ sürgün vermedi öfkem” (Erdoğan, 2017, s. 24) dizelerinde ‘sürgün vermek’ tabiri ‘kök çıkarmak’ ve ‘sürgün cezası vermek’ anlamlarının ikisi birden kastedilerek kullanılmıştır. “Sarıldığım bir kaleydi belki, boşluğa bıraktım ölümü” (Erdoğan, 2017, s. 25) dizesindeki ‘sarılmak’ sözcüğü hem güvenli bir kaleye sarılmak/sığınmak anlamını hem de sarılan/kuşatılan bir kale anlamını çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. “Tövbelerden kinaye koyulaştı sevda” (Erdoğan, 2017, s. 32) ve “Kara bahtımdan sayıldı, sevda karadan” (Erdoğan, 2017, s. 50) dizelerinde ise, Arapça kökenli bir sözcük olan ‘sevda’ ‘siyah/kara’ anlamları da akla gelecek şekilde geçmektedir.

4.4. Üretilmiş Anlamı Vurgulamak

Kısaca, sözcüklere gerçek ve yan anlamlarının dışında şairlerin verdikleri özel anlam olarak açıklanabilir. Kinaye, “yani asıl maksadı dolaylı ve kapalı şekilde ifade” (Çetin, 2017, s. 123) etme bu grupta değerlendirilebilir. “Yaşamak ayet, keder eklene eklene büyüyen” (Erdoğan, 2017, s. 9) dizesinde yaşamının ayet olması, salt bir benzetme değildir. Ayet denince akla ilk olarak, Allah’ın kutsal kitaplar vasıtasıyla bildirdikleri gelse de Kelam ilminde kâinattaki her şey birer varlık olarak delil, yani ayet olarak görülür. Burada kastedilen de ayet sözcüğünün bu uzak kullanımı içindir. “Yenilgi her mevsim, ne yana dönsem hüzzam” (Erdoğan, 2017, s. 9) dizesinde ise, bir müzik makamı olan ‘hüzzam’, müzik terimi olarak değil ‘yoğun hüznün’ anlamı taşıyacak şekilde kullanılmıştır. ‘Hüzzam’ Arapçada çokluk, abartı, yoğunluk bildiren kalıpla oluşturulmuş bir isimdir. Bu da, her yerin hüznle dolu olduğu çağrışımı yapar. “Göz inlemek içinmiş, rahmetin emanetinden” (Erdoğan, 2017, s. 11) dizesinde, ağlamak yerine çok daha şiddetli bir eylem olan inlemek göze nispet edilmiştir. Emanet öyle ağır ve büyüktür ki, gözün ağlaması kâfi görülmemiş, inleme yakıştırması yapılmıştır. “Bilmek istedim eğildim, bildim eğildim” (Erdoğan, 2017, s. 12) dizesindeki ‘eğilmek’ sözcüğünün secde anlamı kastedilmiştir. Burada bilinmek istenen ve bilinen İlahi hakikattir. Bildikçe kulluk bilinci artan insan, kulluğun bir göstergesi olarak eğilmektedir. “Artık gözlerim de koyu bahtımda” (Erdoğan, 2017, s. 13) dizesindeki ‘baht karalığı, kara bahtlılık’ deyiimi ‘koyu’ sözcüğüyle ifade edilirken, gözlerinin de koyu olduğunu söylemesi şairin umutsuzluk ve acı içinde olduğunu ifade etmektedir. “Taksiratını affettim mısraların anlama bilendim” (Erdoğan, 2017, s. 18) dizesinde geçen ‘taksiratını affetmek’ deyiimi ölen bir kişinin

arkasından kullanılır. Şair burada mısraların öldüğünü ima etmektedir. Dizenin devamındaki “anlama bilendim” sözünü ise hem ‘anlama bilenmek/hazırlamak’ hem de ‘anlama(yı) bilen/anlayabilen’ manasında iki anlama gelecek şekilde kullanıyor. “Ölümü demledim emip devrime merkezledim/ Devrilsin bütün düzmece yücelik, gecikti merhametin/Erkendi devrim için ölmeyi erteledim” (Erdoğan, 2017, s. 29) dizelerinde ölümün demlenmesi, ‘bekletme, erteleme’ anlamlarında kullanılmıştır. Bu dizelerde virgül kullanılmayarak ‘için’ edatı hem ‘devrim için erkendi’ hem de devrim için ölmeyi ertelemek’ şeklinde okunma imkânı oluşturulmuştur. “Yangınlarda taraftı su da” (Erdoğan, 2017, s. 33) dizelerinde normalde bir akış yönü/tarafı olan su, sanki yangında taraf tutuyor gibi düşünülmüştür. Buradaki yangın mecaz olarak ele alındığında suyun bu yangını söndürmede taraf tuttuğu gibi bir anlama ulaşılabilir. “Yalnızlık ad oldu, saçlar bağ bozumu” (Erdoğan, 2017, s. 51) dizelerinde ‘bağ bozumu’ sözcüğü saçlar için kullanılarak, saçların çözüldüğü, salındığını ifade eder. “Oysa sözlerden demlenir öykülerim” (Erdoğan, 2017, s. 62) dizesinde demlenmek sözcüğü ‘beklemek’ anlamına gelebilirse de argo anlamındaki ‘içki içmek’ anlamı düşünüldüğünde, sözlerin sarhoşluk veren bir içki gibi şairin beslendiği kaynak olarak anlaşılması mümkündür. “büyüyemeyen bebeler şekva etti” (Erdoğan, 2024a, s. 33) dizesinde geçen Nazım Hikmet’in “Büyümez ölü çocuklar” dizesini hatırlatan ‘büyüyemeyen bebek’ ifadesi, hayatını kaybeden bebekler için kullanılmıştır.

4.5. Gerçek ve Üretilmiş Anlamların Birlikte Kullanılması

İstihdam sanatı olarak da bilinen bu kullanım “Bir kelime ya da ifadenin hem temel hem de mecaz ya da çağrışımsal anlamını kastetmek” (Çetin, 2017, s. 124) şeklinde ifade edilebilir. “Geçtim yine değerek gölgenden bir serinlik bekleyip” (Erdoğan, 2017a, s. 19) dizesinde geçen ‘gölgeden serinlik beklemek’ ifadesi gerçekten gölgede insanın serinlik bulması anlamının yanında şair tarafından üretilen bir anlam da barındırmaktadır. Birinin gölgesi yani himayesi, bilgi ışığı altında kalbin ferahlaması, rahatlaması ifadesi anlaşılmaktadır. “Kurduğum ahkâmın dışına taşı, oyun bozdum” (Erdoğan, 2017, s. 21) dizesinde “oyun bozmak” tabiri bir deyim olarak göze çarpmaktadır. Fakat deyimdeki gerçek anlam da dize için geçerli olabilir. Her oyunun belli kuralları, hükümleri vardır. Şair “ahkâm” sözcüğüyle oyunun kurallarına atıfta bulunarak kuralın dışına çıkıldığını bu nedenle oyunu bozduğunu ifade ediyor. Diğer yandan dize, oyunbozanlık etmek, bir şeyden vazgeçmek anlamında da okunabilir. “Okunmuş sular hayatı tutar, okumuş bunu bilmez” (Erdoğan, 2017, s. 22) dizesinde okunmuş sulardan kasıt duaların okunduğu su ile şifa bulma geleneğini akla getirir. Dizenin ikinci kısmındaki “okumuş bunu bilmez” sözü ise hem duayı okuyanın bile okunmuş suyun mahiyetini tam olarak bilemeyeceği hem de halk arasında “okumuş” diye anılan, pozitif bilim görmüş insanların bu tarz metafizik olguları anlayamayacağı şeklinde düşünülebilir. “Kara bir güzeldir, içinde aramak var, süslemek keza” (Erdoğan, 2017, s. 23) dizesinde “kara bir güzeldir” ibaresi “o, kara bir güzeldir” şeklinde birisi için söylenmiş olarak da algılanabilir, “kara (siyah) renk güzeldir” şeklinde de algılanabilir. “Kaptırdığımız kalbimizdi” (Erdoğan, 2017, s. 46) dizesindeki deyim ilk anlamıyla dikkat çekse de kalbini kaptırmak; sevmek, âşık olmak anlamının dışında bir anlam daha düşündürmektedir. Bu da şairin kalbini olmaması gereken yere/yerlere ya da kişiye/kişilere kaptırdığını, bir anlamda hislerinin boyunduruk altında olduğunu düşündürmektedir. “Bir devrimle evim depremlerden geçti” (Erdoğan, 2017, s. 49) dizesindeki “devrim” sözcüğü hem ihtilal anlamında hem de yıkıntı anlamında alınabilir. Toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi deprem gibi derinden etkileyen bir devrime gönderme yapıldığı anlaşılırken sözcüğün devrilme/yıkılma anlamı da bu ‘devrim’in yapıcı değil yıkıcı olduğuna dair bir işaret olarak alınabilir. “Yaraların acıyla sarıldığın öğrendim” (Erdoğan, 2017, s. 63) dizesinde yaraların acıyla sarılması iki anlama birden gelebilecek şekilde kullanılmıştır. Yaranın sarılması esnasında canın acıması, yanması anlamının yanı sıra acı somutlaştırılarak sanki bizzat acının kendisiyle yaranın sarılacağı gibi bir çağrışım yapılmıştır. “etkileyici bir hüznün gibi kesilirse dünya/süt gibi” (Erdoğan, 2024a, s. 13), “şiir bitince kesilir süt” (Erdoğan, 2024a, s. 13) dizelerine bakıldığında sütün kesilmesi, bozulma olarak anlaşılır. Diğer yandan ilk dizede

dünyanın süt kesilmesi (sütün beyazlığı burada temizliği ve masumiyeti çağrıştırmaktadır) , ikinci dizede ise şiir bittiğinde, tamam olduğunda süt gibi saflaştığı gibi bir anlam da oluşturulmuştur. “her zeval ölümle malul ben kül olunca” (Erdoğan, 2024a, s. 18) dizesindeki “ben” ve “kül” sözcükleri ilk anlamlarıyla düşünüldüğünde “ben kül olduğumda, yandığımda, öldüğümde” şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa bu dize şöyle de anlaşılabilir: ben (nefs, benlik, cüz) kül(İlahi güç, bütün) olduğunda. Bu anlam vahdetivücut felsefesini akla getirmektedir.

5. Sonuç

Şiir, şekil ve ahenk bakımından olduğu kadar, anlam yoğunluğu bakımından da diğer türlerden farklılık gösterir. Şiirde anlamı derinleştirmek, anlamın sınırlarını genişletmek için mecazlardan, metaforlardan, imge, simge, sembol ve imajlardan yararlanılır. Hatta kimi zaman dilin imkânları zorlanarak dilbilgisel, sözcüksel, yazımsal sapmalarla yeni anlamlar üretilir. Şairlerin his dünyasını şiire yansıtabilme yolunda ‘arınmış’, ‘soyutlanmış’ davranabileceği iddia edilemez. Çünkü her şair, her insan genelden özele içine doğduğu dünyanın, toplumun, çevrenin, ailenin bir ürünüdür. Bununla birlikte eğitimi, kişisel seçimleri, kişisel zevkleri de onu ‘birey’ ve ‘sanatçı’ olarak var eden unsurlardır. Bu anlamda şairler, sanatsal ya da ideolojik yönelimlerine göre kimi zaman kendi seçimleri doğrultusunda kimi zaman da eleştirmenlerce belli gruplara dâhil edilirler.

Konuya göre belirlenen lirik, epik, didaktik, satirik, pastoral gibi şiir gruplandırmaları şiire özgü kabul edilmelidir. Zira her şiirin duygusu ve şairin her bir şiiri yazma konusundaki motivasyonu farklı olabilir. Bununla birlikte ‘lirik şair’ gibi esasen şiir için geçerli olan tabirin şairler için kullanılması o şairin şiirlerindeki genel eğilimin bu minvalde olduğunu gösterir. Bu bağlamda kimi şairlerin de eskiden ‘hikemî tarz’ olarak adlandırılan, felsefi ya da ideolojik şiire yönelimleri olduğu söylenebilir. Tam da bu noktada felsefi ve ideolojik şiirin tanımı önem arz eder. Doğrudan felsefeden bahsetmeyen fakat özü itibarıyla insanın ve evrenin varoluşu, ‘ne’liği gibi sorunlar üzerine kafa yoran; dünyanın, insanlığın, özelde kendi toplumunun sorunlarını dert edinen ve bunları şiirlerine yansıtan şairlerin şiirleri böyle bir kategoriye dâhil edilebilir. Yine ideolojik şiirden kasıt da her zaman bir siyasi ideolojinin güdümündeki şiir olmayabilir. Şairin kendi dünya görüşünü, kendi ideolojisini bilinçli bir seçimle yansıttığı şiirler de bu cümledendir. Ayrıca ideolojik şiir denince yalnızca toplumcu-gerçekçi ya da Marksist düşüncenin şiirleri değil, İslami düşünceyi dile getiren şiir de akla gelmelidir.

Bütün bunlar ışığında, Ethem Erdoğan’ın genel itibarıyla felsefi-ideolojik şiirler kaleme alan bir şair olduğu söylenebilir. Gelenek içinde ise Şeyh Galip’le başlayan Mehmet Akif, Necip Fazıl, Sezai Karakoç kanalıyla devam eden İslami duyarlılığa sahip şairler zümresine dâhil edilebilir. Şiir diline bakıldığında ise, Sezai Karakoç’un da başlangıçta bir temsilcisi sayıldığı İkinci Yeni’nin dil anlayışına yakın durmaktadır. İkinci Yeni’nin getirdiği imge yüklü dil ve kapalı anlatım Erdoğan’ın şiirinin de en dikkat çeken özelliklerindendir. Bu kanalın düşünce anlamında farklılaşan bir uzantısı niteliğinde olan -üstatları Sezai Karakoç kabul edilmek üzere- Erdem Bayazıt’ın, Cahit Zarfioğlu’nun; onlarla tam olarak aynı çizgide sayılmasa da benzer şiir anlayışının daha bireysel, daha isyankâr bir şairi sayılabilecek olan İsmet Özel’in şiir dillerine bakıldığında ortak imgeler, imajlar, ıstılahi kullanımlar göze çarpar. Ethem Erdoğan’ın şiirinde de bu anlayışa ait imgeler, söylemler mevcuttur. Toplumsal ve dini duyarlılığın bir ‘mesele’ olarak ele alınmasında, bireysel açmazların, varoluşsal sorgulamaların dile getirilişinde de bu ortaklık söz konusudur.

Ethem Erdoğan’ın şiiri müstakil olarak ele alındığında ise, özellikle kelime oyunlarının dikkat çekici derece kullanıldığı görülmektedir. Her biri bir bütünün parçası olan 40 şiirlik *Elâ Bentleri* kitabındaki şiirler, bireysel açmazlarla toplumsal dertlerin iç içe geçtiği, yaşamı ve ölümün gerçekliğini sorgulayan şiirlerdir. 2024’te yayımlanan ikinci şiir kitabı *Modernite ve Beyaz Bayrak* ise adından da anlaşılacağı üzere modernizm eleştirisinin, modern çağın varoluşsal sorunlarının ve İslam dünyasının problemlerinin dile getirildiği şiirlerden oluşmaktadır. Her iki şiir kitabında da

sözcüklerin çeşitli bölünmeleriyle ve farklı çağrışımlarla anlamın olabildiğinde genişletildiği görülmektedir.

Anlam çoğaltmadan söz ederken, çok farklı söylemler ve söz sanatları incelemeye dâhil edilebilirdi. Bununla birlikte söz sanatları farklı bir başlıkla ele alınabilecek daha geniş bir konudur. Bu çalışmada asıl incelenmek istenen, anlamın çeşitli yöntemlerle çoğaltılmasıdır. Bu nedenle Nurullah Çetin'in Şiir Çözümleme Yöntemi eserindeki "Şiirde Anlam Çoğaltma Yöntemleri" konusu altındaki başlıklar doğrultusunda bir inceleme yapılmıştır. Buna göre, "Kelimelerin Hecelerine Ayrılması", "Kelimelerin Eğik Çizgi ile Ayrılması", "Gerçek Anlamların Birlikte Kullanılması", "Üretilmiş Anlamı Vurgulamak" ve "Gerçek ve Üretilmiş Anlamların Birlikte Kullanılması" alt başlıklarında yapılan incelemede en fazla "Kelimelerin Eğik Çizgi ile Ayrılması" ve "Kelimelerin Hecelerine Ayrılması" tekniğinin kullanıldığı görülmüştür. *Elâ Bentleri* kitabında 2 yerde sözcükler bölünerek yazılmış, 16 yerde sözcükler noktalama işaretleriyle bölünmüş, 9 yerde gerçek anlamlar birlikte kullanılmış, 11 yerde üretilmiş anlam vurgulanmış, 8 yerde ise gerçek ve üretilmiş anlamlar birlikte kullanılmıştır. Modernite ve Beyaz Bayrak kitabında ise, 19 yerde kelimeler hecelerine ayrılmış, 33 yerde kelimeler noktalama işaretlerinden biriyle bölünmüş, 1 yerde üretilmiş anlam vurgulanmış, 3 yerde de gerçek ve üretilmiş anlamlar birlikte kullanılmıştır. Bölünerek yazımı dikkat çeken sözcüklerden biri 'tekbir'dir. Sözcüklere gelen '-ten' eki de birden fazla yerde ayrı yazılmasıyla dikkat çeker. Sözcüklerin, kimi dizelerde kısa çizgi, eğik çizgi, nokta, iki nokta gibi noktalama işaretleri ile ayrılırken kimi yerde dize sonlarında bölündüğü görülmektedir. Bu şekilde şair hem ayrı okunduğunda hem de birleşik okunduğunda farklı anlamlar çağrıştıracak şekilde şiirini kurmuştur. Bununla birlikte sözcüğün bilinen anlamlarının her ikisinin birden kastedildiği 'tevriye' sanatı gibi örneklerin dışında, şairin kendisinin ürettiği anlamlar da vardır. Bazı şiirlerde bu anlamlar tek başına öne çıkarılırken bazı şiirlerdeyse hem gerçek anlam hem de şairin ürettiği anlam düşündürülecek şekilde kullanılmıştır. Sözcüklerin bu çok anlamlılığının özellikle, belli sözcükler ya da belli bir düşünceyi çağrıştıran sözcükler üzerinde yapılması da dikkat çekicidir. Bunlar; 'tenden geçmek', 'yaratıcıyı birlemek', 'kıyam etmek(ayaklanmak, dirilmek)' gibi tasavvufa, dini inanişaya ya İslami düşünceye çağrışım yapan anlamlardır.

İslami duyarlılıkla şiir yazan Ethem Erdoğan'ın, imge yüklü ve kapalı bir dille yazdığı şiirlerde anlamın çoğaltıldığını, bunun için sözcük bölünmeleri ya da yeni anlamlar üretme gibi farklı yöntemler kullanıldığını ve sayısal olarak bakıldığında şiirlerinde bu kullanımın dikkat çekecek kadar yoğun olduğu söylenebilir.

Yazar Katkı Oranı (Authorship Contributions): Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Akgül, A. (2021). Şiirde düşünmek: Melih Cevdet Anday ve Özdemir Asaf'ın şiirleri üzerine gözlemler. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 61(1), 21-44.
- Altıok, M. (2003). Şiir nedir?. Y. N. Nayır, & Salih Bolat (Ed.), *Şiir sanatı* içinde (ss. 58-62). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Altuntaş, H., & Muzaffer Şahin. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bayazıt, E. (2021). *Şiirler (Sebepler, risaleler, gelecek zaman risalesi)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Celal, M. (1999). *Yeni Türk şiiri*. İstanbul: Çizgi Yayınları.
- Çetin, N. (2017). *Şiir çözümleme yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Erdoğan, E. (2017). *Elâ bentleri*. İstanbul: Yedi İklim Yayıncılık

- Erdoğan, E. (2024a). *Modernite ve beyaz bayrak*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Erdoğan, E. (2024b, Temmuz 7). *Yeni kitap söyleşisi: Ethem Erdoğan*. (Röportaj Yapan: T. Yavuz) Erişim Tarihi: 01.04.2025. Kitaphaber.com. URL: <https://www.kitaphaber.com.tr/yeni-kitap-soylesisi-ethem-erdogan-k6397> .
- Erdoğan, E. (2025). *Cari şiir/ Modern şiir incelemeleri*. Ankara: Hece Yayınları.
- Güzel, A. (2006). *Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İnce, Ö. (1985). *Şiir ve gerçeklik*. İstanbul: Broy Yayınları.
- İnce, Ö. (2015). *Şiirde devrim*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kayıran, Y. (2013). *Felsefi şiir/Tinsel poetika*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Muradi, H. (2022). Necip Fazıl ve Sezai Karakoç'un şiirinde bazı metafizik temalar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 63-80.
- Özdenören, R. (1993). İslamî edebiyat tartışmaları. A. Necdet (Ed.), *Modern Türk şiiri/ yönelimler, tanıklıklar-örnekler içinde* (ss. 129). İstanbul: Broy Yayınları.
- Özel, İ. (2000). *Bir Yusuf masalı*. İstanbul: Şule Yayınları.
- sozluk.gov.tr. (tarih yok). Erişim Tarihi: 05.04.2025. sozluk.gov.tr. URL: <https://sozluk.gov.tr/> <https://sozluk.gov.tr/> .
- Şen Elmas, M. (2010). *İkinci yeni şiiri üzerinde anlambilimsel bir inceleme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tanpınar, A. H. (2003). Her Şiir Bir Eserdir. Y. N. Nayır, & Salih Bolat, *Şiir sanatı içinde* (s. 12). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tolar, O. N. (2018). *Şiir ve poisesi olarak modern Türk şiiri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Yazır, E. H. (2011). *Ku'an-ı Kerim ve Kelime Mealî*. İstanbul: Merve Yayınları.
- Yıldız, A. (1988). Sezai Karakoç'un şiirlerinde tasavvuf. *Edebiyat yazıları I- Diriliş Yayınları*, IV(38), 1839-1861. Erişim Tarihi: 25.03.2025. URL: <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/282978> .